

Константинопол

Шумен, градът на Елиезер Басат и децата му, е разположен в равнинната част на България, на север, над Балканската планинска верига. На югоизток от него се стига до Варна, черноморското пристанище, а оттам, с кораб, до Константинопол. Впрочем, един от първите маршрути на Ориент Експрес е отвеждал до Варна, а последната част от трасето, до Константинопол, се осъществявала по море. В противоположна посока, на североизток, пътят от Шумен води до Русе, пристанищният град на река Дунав; оттам, по широката и плавателна река, се стига първо до Будапеща, а в края до Виена. През 1911 Елиезер Басат и няколко от децата му, сред които Самуел, дядото на Луис, решават да напуснат изостаналия и беден Шумен - град по средата на нищото - и да емигрират към някой от големите градове на възможности и широки хоризонти. Не както се емигрира от метрополис към провинция, а точно обратното. Две били възможните посоки, югоизток и североизток; коя от двете да изберат? Иначе казано, към Константинопол ли да поемат, или към Виена? В наши дни изборът би бил непременно Виена. Или отвъд Виена нататък - Париж, може би Берлин.... въобще, Западна Европа. Басат обаче поели към Варна, което означава Истанбул. Към Ориента. Защо избират посоката към Черно море? Наглед, изборът е естествен: съпругата на Самуел Басат, Матилде Куенка, е сефардска еврейка от Варна, а това само по себе си е достатъчно основание (по същата логика, обаче, и Русе е естествен избор). Има и друго: Шумен бил главна военна база на турците в тази

част на Балканите, а сред турските военни се намирали основните клиенти на семейния бизнес на Басат; впрочем, предците на Луис се чувствали повече турци, отколкото българи (не живеели в България от отдавна) и за тях Константинопол бил сантиментална столица. Година по-късно, в Испания, когато уреждат документите си за самоличност, Басат посочват, че произхождат от Чумла, т.е. използват по-свойственото за тях турско наименование на града, както свойствен им бил старият свят на Османската империя.

Все пак, има една основна причина Басат да поемат на изток и на юг и тя е, че Константинопол бил метрополис, голям град. Световна столица. Не единствена, но в същата степен достолепна, каквито били Париж, Лондон или Виена. Столица на велика империя, модерна и пъстроцветна. В действителност поостаряла, даже болнава, но още годна и наперена. При все ориенталския си нрав, тя дишала в крак с времето и по нищо не отстъпвала на другите европейски градове. Към края на XIX век жените от султанските хареми вече не криели лица зад потайно (както похотливото западняшко въображение си го представяло) було, а се носели по последна парижка мода.

Градът наброявал един милион жители; бил космополитен и богат, най-вече модерен - електрифициран, технологичен, част от световния авангард.

И така, от Шумен към Константинопол. Пътят между двата града е опровержение за реалностите на географската карта: ако и да било на юг, ще рече по картата надолу, пътуването на Басат съвсем не било слизане, а изкачване. Няма по-измамно и идеологически обременено нещо от географската карта: да бихме

се осланяли само на нея, за изкачване щяхме да смятаме пътя от Шумен към Виена, на север; а когато през 1911 Басат пристигнали в Константинопол, те се изкачили до висотата на един прекрасен и ослепителен град – град, който искрял със светлините на новия век.

Constantinoble

Shumen, la ciutat d'Eliezar Bassat i dels seus fills, enmig de la planura búlgara, sobre la serralada dels Balcans, està situada en un camí natural: cap al sud-est, arribes a Varna, el port sobre la mar Negra, i allà agafes el vaixell per anar fins a Constantinoble. Aquest va ser de fet un dels primers itineraris de l'Orient Express, que arribava fins a Varna en tren i feia la darrera part del trajecte a Constantinoble per mar, com sempre s'havia fet. I si de Shumen estant agafes el mateix camí principal en direcció contrària, cap al nord-oest, arribes ben aviat a Ruse, el port del Danubi. I remuntant el riu, ample i navegable, avinguda i carretera de l'Europa oriental, arribaries a Budapest i finalment a Viena. L'any 1911, Eliezer Bassat i alguns dels seus fills, entre ells Samuel, l'avi d'en Lluís, decideixen deixar Shumen, un poble endarrerit i pobre enmig del no-res, i emigrar cap a una gran ciutat on hi hagi noves possibilitats i horitzons més amplis. No és una emigració de la metròpoli a la perifèria, sinó tot al contrari. Llavors, sortint de Shumen, quin camí cal agafar? Cap a Viena o cap a Constantinoble? Vist des d'avui, tothom diria: cap a Viena. O més enllà encara, cap a París, cap a Berlín, cap a Occident. Van agafar el camí de Varna. És a dir, el d'Istanbul. Cap a Orient. Per què van anar cap a la mar Negra? Potser

perquè era la seva sortida natural: Samuel Bassat estava casat amb Matilde Cuenca, sefardita de Varna; hi havia un lligam (però també n'hi havia amb Ruse!). Els Bassat vivien de feia temps a Shumen, que havia estat el gran centre militar turc en aquella zona dels Balcans; s'havien guanyat la vida amb l'oficialitat i la tropa turca com a principals clients, se sentien més turcs que no pas búlgars —feia pocs anys que pertanyien a Bulgària—, Constantinoble era la seva capital sentimental. Fins i tot quan escriuen els seus papers a Espanya, molts anys més tard, els Bassat diuen que vénen de Chumla; fan servir la forma turca del nom de la ciutat, la forma a la qual pertanyen, el món de l'antic Imperi otomà que ha estat el seu. Hi ha una raó ben clara, segura, per agafar el camí d'Orient i del sud: Constantinoble era una gran ciutat. La capital del món. Potser no l'única, però tant com París, Londres o Viena. La capital d'un gran imperi, modern, pròsper. També malalt. No pas caducat, només antic. Oriental, però tan avançat com qualsevol ciutat d'Europa. Les dones de l'harem del sultà, a Constantinoble, a finals del segle XIX no anaven vestides amb els velos fantàstics i transparents que els atribuïa la lúbrica imaginació occidental, sinó a l'última moda de París. Era una ciutat d'un milió d'habitants, cosmopolita, rica i, sobretot, moderna, electrificada, tecnològica, a l'avantguarda del món. El camí de Shumen a Constantinoble —contradient el mapa; no hi ha res més enganyador i ideològic que un mapa— no era de baixada, sinó d'ascens. Tant com remuntar el Danubi fins a Viena. Així van arribar els Bassat a Constantinoble, l'any 1911. Pujant, en aquest sentit, fins a una ciutat esplèndida i enlluernadora, on ja havien arribat les llums del nou segle.